

ΣΑΤΙΡΩΝ Α' ΒΙΒΛΙΟ

ΣΑΤΙΡΑ 1_η

Πώς συμβαίνει, Μαικήνα, κανείς ευχαριστημένος να μην νιώθει
 με τον κλήρο που του 'δωσε η λογική του ή του 'ριξε η τύχη,
 μα (πάντοτε)⁸ αυτόν να επαινεί που αλλιώςτικα πορεύεται;
 «Έμποροι ευτυχισμένοι!» λέει ο στρατιώτης, βαρύς από τα χρόνια,
 με τα μέλη τσακισμένα πια από τις τόσες κακουχίες. 5
 Ο έμπορος, αντίθετα, που το καράβι του νοτιάδες ταλανίζουν:
 «καλύτερα στρατός! Πώς όχι; Στη σύγκρουση επάνω,
 άψε-σβίσε ο θάνατος έρχεται γοργά είτε η χαρά⁹ της νίκης».
 Τον αγρότη μακαρίζει ο νομομαθής¹⁰ και δικηγόρος,
 σαν ο πελάτης με το λάλημα του πετεινού την πόρτα του χτυπά. 10
 Μόνο οι αστοί είναι ευτυχισμένοι, φωνάζει εκείνος,
 όταν μακριά από τον αγρό στην πόλη εγγυητή¹¹ στο δικαστήριο τον σέρνουν.
 Τόσο πολλά τα παρόμοια παραδείγματα,
 που και τον λάλο Φάβιο¹² μπορούν να εξαντλήσουν.
 Δεν σε κρατώ όμως άλλο, άκου πού το πάω: Αν τυχόν κάποιος θεός πει: 15
 «Να 'με, θα πράξω πια ό,τι θέλετε: εσύ, στρατιώτης ως τώρα,
 έμπορος γίνε. Εσύ, ως τώρα δικηγόρος, γεωργός. Από δω εσείς,
 εσείς από κει, χωρισθείτε και αλλάξτε ρόλους. Ε! τί στέκετε;»
 Δεν θα 'θελαν. Κι όμως μπορούν να ευτυχίσουν.
 Δεν τους αξίζει τότε οργίλος ο Δίας τα δυο του μάγουλα να φουσκώσει, 20
 να πει πως άλλη φορά ποτέ δε θα 'ναι τόσο βολικός, ευχές ν' ακούει;
 Και, για να μη διατρέξω το θέμα, σαν κάποιος που γελώντας αστεϊάκια
 ξεφουρνίζει...αν και τί απαγορεύει την αλήθεια γελώντας να την λέω,

⁸ Επιτυχής η νοηματική συμπλήρωση του Villeneuve, 30, σημ. 2.

Φθόνος, πλεονεξία, φιλαργυρία, συναίσθημα δυστυχίας καταλήγουν σε φαύλο κύκλο.

⁹ Άλλη απόδοση: το κέρδος της νίκης (Villeneuve, 31, σημ. 1, Bourgery, 48). Βλ. και Lewis-Short, λ. laetus.

¹⁰ Ειδικευμένος στην ερμηνεία των νόμων. Χρησίμευαν περισσότερο ως σύμβουλοι του δικαστηρίου και εξηγούσαν τη νομική πλευρά της κάθε υπόθεσης.

¹¹ Είναι αυτός που εγγυήθηκε, με την καταβολή ενός ποσού, ότι ο κατηγορούμενος θα παρουσιαστεί στο δικαστήριο κατά την ημέρα της δίκης. Ο αγρότης δυσανασχετούσε, όταν του ζητούσαν να προσέλθει στο δικαστήριο της πόλης ως εγγυητής.

¹² Πολυγράφος Στωικός φιλόσοφος, οπαδός του Πομπηίου (Πορφυρίων). Βλ. Σάτιρα, 1,2,134.

Ο Πορφυρίων είναι γραμματικός, σχολιαστής του Ορατίου (3^{ος} αι. μ.Χ.). Σώζεται (ίσως όχι στην αρχική της μορφή) η σχολιογραφία του, γραμμένη για σχολική κυρίως χρήση. Είχε υπόψη του τον προηγηθέντα σχολιαστή Άκρωνα (2^{ος} αι. μ.Χ.).

σαν τον καλόβολο το δάσκαλο που στα παιδάκια γλυκίσματα χαρίζει,
 να φιλοτιμηθούν τα πρώτα γράμματα να μάθουν¹³; 25

Παράμερα όμως τα παιχνιδίσματα, τα σοβαρά να δούμε:
 Αυτός που βαριά γη με άροτρο σκληρό οργάνει,
 ο άλλος, ταβερνιάρης πονηρός, ο στρατιώτης,
 οι ναύτες που κάθε θάλασσα αφήφιστα διασχίζουν,
 μια μόνο σκέψη έχουν, λένε, όταν γεράσουν 30
 ν' αποσυρθούν με άνεση κι ασφάλεια και το απόθεμά τους να 'χουνε μαζέψει,
 σαν το μικρό μερμήγκι – ως πρότυπό τους– που σέρνει, μέγας ο κόπος,
 με το στόμα ό,τι μπορεί και το προσθέτει στο σωρό -
 τον μάζεψε με γνώση και με φρόνηση για το μελλούμενο.
 Όταν ο Υδροχόος καταθλίβει το χρόνο που ξαναρχινά¹⁴, 35
 φρόνιμο το μερμήγκι δεν βγαίνει έξω πουθενά,
 τρέφεται με ό,τι έχει από πριν μαζέψει.
 Εσένα όμως ούτε ζέστη καυτή, ούτε χειμώνας,
 ούτε φωτιά, πέλαγος ή σίδερο, από το κέρδος δεν σ' αποσπούν,
 Δεν σ' εμποδίζουν να ζητάς, άλλος πιο πλούσιος από σένα να μην είναι. 40

Γιατί σ' ευχαριστεί, σκάβοντας κρυφά τη γη
 αμέτρητο χρυσό κι ασήμι να παραχώνεις φοβισμένος;
 «Γιατί δε θ' απομείνει παρά μια άθλια δεκάρα, αν βαθμιαία το λιγοστεύεις»¹⁵.
 Αν όμως τούτο δεν συμβεί, τι αξία ο σωρός σου θα 'χει;
 Μόδια¹⁶ χιλιάδες εκατό στάρι στ' αλώνι σου σωρό και να 'χεις, 45

¹³ Πρβλ. Λουκρήτιο. 1.936 κ.ε. Ο Λουκρήτιος αναφέρεται στο πώς ο γιατρός πείθει το μικρό παιδί να καταπιεί το πικρό φάρμακο:

«Σαν οι γιατροί πασκίζουν στα παιδάκια
 την άσκημη την απιθιά να δώσουν, πρώτα αλείφουν
 της κούπας ολοτρόγυρα τα χείλη με τη νότια
 του κτρινόγλυκου μελιού, για να γελάσουν έτσι
 τ' άσκεφα τα παιδόπουλα στο στόμα να τη φέρουν,
 κι ως τόσο το πικρό ζουμί της απιθιάς ρουφάνε». (Τ. Λουκρητίου Κάρου, *Ἔπι Φύσεως*. Μετάφραση
 Κ. Θεοτόκη, Αθήνα, εκδ. Νεφέλη, 1990).

¹⁴ Ο ήλιος εισέρχεται στον αστερισμό του Υδροχόου στα μέσα Ιανουαρίου, δηλαδή λίγο μετά την έναρξη του νέου έτους.

Ο Villeneune θυμίζει σχετικά τις *Ἄρομίες* της Π. Διαθήκης, 6,6: « Ἴθι πρὸς τὸν μύρμηκα, ὡς ὀκνηρὸν»: Ο Παροιμιογράφος της Π. Διαθήκης συμβουλεύει τον οκνηρό να ενδιαφερθεί για το μέλλον και την κάλυψη των αναγκών του, ενώ ο άπληστος του Ορατίου, με την πρόφαση ότι μμείται το μερμήγκι, διακινδυνεύει τη ζωή του, για να αποκτήσει περισσότερα, κι ας μην τα έχει ανάγκη. Με το τε (στ. 38) ο Οράτιος απευθύνεται στον αναγνώστη που δεν αρκείται σε όσα έχει.

¹⁵ Μιλά ο φιλάργυρος τώρα και απαντά στο ερώτημα του Ποιητή. Ο Οράτιος κάνει λόγο για ασσάριο, το μικρότερο ρωμαϊκό νόμισμα. Η συζήτηση με τον φιλάργυρο συνεχίζεται ως τον στ. 107.

¹⁶ Ο μόδιος αντιστοιχούσε σε 8,75 λίτρα.

περσότερα απ' το δικό μου το στομάχι σου δε θα χωρέσει:

Λες κι έτυχε να κουβαλάς στον ώμο σου ανάμεσα στους δούλους
βαρύν το σάκο με το ψωμί¹⁷, και να μην παίρνεις

τίποτε περσότερο απ' όποιον τίποτα δεν έχει μεταφέρει.

Ή πες μου τι διαφέρει γι' αυτόν που μες στα όρια της Φύσης ζει¹⁸
αν εκατό πλέθρα του αγρού καλλιεργεί ή χίλια;

«Μα είναι γλυκό να παίρνεις από σωρό μεγάλο».

Όσο μας επιτρέπει το ίδιο από μικρό να παίρνουμε σωρό,
γιατί να επαινείς τους σιτοβολώνες σου

πιο πολύ απ' τα δικά μας τα καλάθια;

Είναι σαν να χρειάζεσαι νερό όχι περισσότερο από μια στάμνα¹⁹
ή ένα ποτηράκι²⁰ και να λες: «Θα προτιμούσα

από μεγάλο ποτάμι ν' αντλώ παρά από τούτη την πηγούλα».

Κι έτσι συμβαίνει, όποιους αφθονία υπέρμετρη να τους ευφραίνει,

ο Αύφιδος²¹ ο ορμητικός μαζί του να τους παρασύρει με την όχθη.

Αλλ' όποιος χρειάζεται μόνο το απαραίτητο, αυτός ούτε νερό αντλεί
με λάσπη ανάκατο, ούτε τη ζωή του στα κύματα χάνει.

Αφού γερή μερίδα ανθρώπων, από πόθο πλανερό παρασυρμένοι, λένε :

«Τίποτε δεν είναι αρκετό, γιατί όσο έχεις, τόσο σ' εκτιμούν²²»,

τί να τους κάνουν; Πες τους να είναι δυστυχείς, αφού αυτό χαρά τούς δίνει:

Λένε πως κάποιος στην Αθήνα, τσιφούτης πλούσιος²³, συνήθιζε

¹⁷ Ένας από τους δούλους κουβαλά τα τρόφιμα όλων. Πρβλ. τη διήγηση στην *Αβριανή παραλλαγή της Μυθιστορίας του Αίσωπου*, σε μετάφραση Ι. Σταμουλάκη-Ε. Μακρυγιάννη, Αθήνα, 1999, §§ 17-19: Ο Αίσωπος, σε μια πολυήμερη μεταφορά των αποσκευών δουλεμπόρου, ζήτησε να κουβαλήσει το βαρύ σακί με τα ψωμιά, όχι γιατί θα έτρωγε έτσι περισσότερο από τους άλλους, όπως κατηγορήθηκε, αλλά γιατί στη διάρκεια του ταξιδιού το περιεχόμενο του σάκου συνεχώς θα μειωνόταν. Το ψωμί μοιραζόταν στους αχθοφόρους, στο τέλος το σακί του άδειασε και ο Αίσωπος κουράστηκε λιγότερο από κάθε άλλον.

¹⁸ Βλ. Lejay, 3: Ο Οράτιος αντιθέτει στην απληστία το μέτρο και την εύκολη ικανοποίηση των πραγματικών φυσικών αναγκών. (Βλ. και *Σάτιρα* I.1,75). Ο Επίκουρος, του οποίου θιασώτης ήταν ο Οράτιος, διέκρινε τις επιθυμίες σε φυσικές και κενές (=περιττές) (*Δόξαι*, 29-30): Οι φυσικές είναι ή αναγκαίες (π.χ. η δίψα σε αναγκάζει να πεις) ή «φυσικαί μόνον» (π.χ. το να επιζητάς το νόστιμο φαγητό). Κενές είναι όσες π.χ. ικανοποιούν την ανθρώπινη ματαιοδοξία, όπως οι στέφανοι και οι ανδριάντες. Βλ. και Διογ. Λ. 10,127-8, στην επιστολή *πρὸς Μενοικέα*. Πρβλ. και το στωικό «όμολογουμένως τῆ φύσει ζῆν» (Διογ. Λ. 7.87, βλ. και Κικ. *Off.* 3,13: *convenienter naturae*), που είναι πολύ ευρύτερο.

¹⁹ Η υδρία περιείχε 13 λίτρα.

²⁰ Κύαθος, μέτρο υγρών και ξηρών τροφών, το εικοστό του λίτρου.

²¹ Ορμητικός χείμαρρος στην πατρίδα του Ορατίου.

²² Βλ. στον P.M. Brown, 95: Λουκίλιος (1120 M: *quantum habeas, tantum ipse sies tantique habearis*), Πίνδαρος (*Ισθμ.* 2.11: *χρήματα, χρήματ' άνήρ*), Πετρώνιος (77.6: *assem habeas, assem valeas*).

έτσι τα λόγια του κόσμου ν' αφηφά: «Ο κόσμος με σφυρίζει,
αλλ' εγώ στο σπίτι χειροκροτώ τον εαυτό μου, μόλις τα λεφτά στην κασέλα μου
αντικρύσω».

Ο Τάνταλος, διψασμένος προσπαθεί να πει νερό
απ' το ποτάμι που ξεφεύγει από τα χείλη του - γιατί γελάς; Άλλαξε τ' όνομα, 70
και για σένα μιλά ο μύθος. Σακιά σωρεύοντας από παντού,
κοιμάσαι πάνω τους χάσκοντας και σαν ιερά δεν πρέπει να τ' ανοίγεις,
ή ας τα χαίρεσαι σαν πίνακες ζωγραφιστούς.
Δεν ξέρεις ποιά αξία έχει το χρήμα, σε τί χρειάζεται;
Ψωμί ν' αγοράσεις, χορταρικά, κρασί μισό λίτρο, 75
πρόσθεσε όσα η φύση η ανθρώπινη λυπάται που τα στερείται.
Μήπως ν' αγρυπνείς μισοπεθαμένος από το φόβο,
μέρα και νύχτα να φοβάσαι κλέφτες κακόβουλους, τις πυρκαγιές,
δούλους, μη σε ληστέψουν δραπετεύοντας, αυτό σ' ευχαριστεί;
Πάντοτε θα ευχόμουν πολύ φτωχός σε τέτοια να είμαι αγαθά. 80

«Και αν το κορμί σου πονέσει από το ρίγος δαμασμένο
ή κάτι άλλο σε καθηλώσει²⁴ στο κρεβάτι,
έχεις ποιόν να σου παρασταθεί, τα φάρμακα να ετοιμάσει,
γιατρό να φωνάξει να σε γιατρέψει, στα παιδιά σου να σε αποδώσει γερό
και στους αγαπημένους συγγενείς σου».

Η γυναίκα σου δεν σε θέλει γερό, ούτε ο γιος.
Οι γείτονές σου όλοι σε μισούν, γνωστοί και γιοι και κόρες.
Απορείς, αφού το χρήμα πάνω απ' όλα βάζεις,
αν κανείς δεν σου δίνει την αγάπη που δεν αξίζεις;
Αν πάλι τους συγγενείς, που η φύση χωρίς δικό σου κόπο σου χαρίζει, 90
θες να κρατήσεις και φίλους να τους έχεις,
μήπως άδικα θα 'χανες το χρόνο σου, σαν να δίδασκες γάιδαρο
να τρέχει στο Πεδίο (του Άρεως) υπακούοντας στα γκέμια;

Τελικά, περισσότερα σαν αποκτήσεις, σταμάτησε του πλούτου το κυνήγι
και να φοβάσαι λιγότερο τη φτώχεια, κι άρχισε 95
να θέτεις τέρμα στους κόπους σου, πέτυχες ό,τι ποθούσες,
μην κάνεις ό,τι κάποιος Ουμμίδιος: Μακρά δεν είναι η ιστορία του:

²⁴ Τα περισσότερα χφφ έχουν *adflixit*. Ο Bentley πρότεινε *adfixit*, που έγινε αποδεκτό ως εκφραστικότερο).

Ήταν πλούσιος τόσο, που να μετρά τα πλούτη του σε βάρος²⁵.

Τόσο ταιγκούνης, που να μην ντόνεται καλύτερα από δούλο.

Ως τη στερνή του μέρα φοβόταν της πείνας μην πεθάνει.

100

Κι αυτόν μ' ένα τσεκούρι μια απελεύθερη στα δυο τον χώρισε,
σαν την πιο απόκοτη από τους Τυνδαρίδες²⁶.

«Λοιπόν τί συμβουλεύεις; Να ζω σαν Ναίβιος ή έτσι,
σαν Νομεντανός;»²⁷ Επιμένεις να συμβιβάσεις πράγματα αντιφατικά,

σε σύγκρουση μετωπική²⁸: Δεν σου ζητώ, όταν σου απαγορεύω
φιλάργυρος να είσαι, να γίνεις άσωτος ή ακαμάτης.

105

Ανάμεσα στον Τάναη²⁹ και του Βισέλλιου τον πεθερό υπάρχει κάποιο μέσο.

Τα πράγματα μέτρο έχουνε, υπάρχουν όρια σταθερά στο κάτω-κάτω,
που πέρα τους, κι από τις δυο μεριές, το σωστό να σταθεί δεν μπορεί.

110

Ξαναγυρνώ όθε άρχισα: κανείς, αν είναι πλεονέκτης,

ευχαριστημένος δεν είναι, και προτιμά όσους διαφορετικό

ακολουθούνε δρόμο, τρώγεται μέσα του, καθώς η ξένη κατσικά

έχει βυζιά απ' τη δική του μεγαλύτερα,

και δεν συγκρίνει τον εαυτό του με το μεγάλο των φτωχότερών του πλήθος,

μα προσπαθεί τον ένα και τον άλλο να ξεπεράσει.

115

Σ' αυτόν που έτσι σπεύδει πάντα κάποιος πλουσιότερος εμπόδιο στέκει:

παρόμοια, σαν οι οπλές αρπάζουν τ' άλογα που ορμήσαν από το φράχτη,

ο κάθε ηνίοχος κυνηγά όσους τον ξεπερνούν με τ' άλογά τους,

αγνοώντας τον υποσκελισμένο αρματηλάτη που με τους έσχατους ακολουθεί³⁰.

²⁵ Πρβλ. Ξενοφ., *Ζλλην.* 3.2.27: «τὸν λεγόμενον μεδίμνω ἀπομετρήσασθαι τὸ παρὰ τοῦ πατρὸς ἀργύριον», Πετρών., *Σατ.* 37: "nummos modio metitur". Οι φράσεις δηλώνουν τον πολύ πλούσιο που «δεν ξέρεי τί έχει», «μετράει τις λίρες με τα κιλά» κ.τ.ό. Για τον μόδιο βλ. σημ. 9, ο μέδιμνος ήταν 6 μόδιοι, περίπου 52,5 κιλά.

²⁶ Εννοεί την Κλυταίμ(ν)ήστρα, κόρη του Τυνδάρεω, γυναίκα και δολοφόνο του Αγαμέμνονα. Η άλλη Τυνδαρίδα ήταν η Ελένη. Δεν γνωρίζουμε κάτι για το όνομα της απελεύθερης (βλ. Fairclough, 12-13), το πιθανότερο είναι ότι ο Οράτιος χρησιμοποίησε τη λέξη *Tyndaridatum* (= των παιδιών του Τυνδάρεω) σε παρομοίωση.

²⁷ Πρόκειται για τύπους σπάταλους και άσωτους. Ο Glareanus διορθώνει το Naevius σε Maenius, βλ. *Σάπρα* I.3.23. Τον Νομεντανό αναφέρει και ο Λουκίλιος.

²⁸ Ο Knapp υποστηρίζει ότι η μεταφορά παραπέμπει σε κριάρια ή βόδια, βλ. Fairclough, 13.

²⁹ Απελεύθερος του Μαυκήνα, ευνούχος. Ο πεθερός του Βισέλλιου είχε κήλη. Ανάλογη και η αρχαία παροιμία για αντίθετες ακραίες καταστάσεις: «ή σπάδων ή κηλήτης», ή να λείπει κάτι (όπως π.χ. στον ευνούχο) ή να περισσεύει κάτι (όπως στον άρρωστο από κήλη). Πρβλ. τον νεοελληνικό παροιμιώμυθο για την απάντηση της καμήλας στο δίλημμα για το αν προτιμά την ανηφόρα ή την κατηφόρα.

³⁰ Ο φράχτης της αφετηρίας συγκρατεί τα άλογα, ως να δοθεί το σύνθημα της αρματοδρομίας. Με το σύνθημα αίρεται ο φράχτης και τα άλογα ορμούν. Ο κάθε ηνίοχος σκέφτεται πώς θα έρθει πρώτος αδιαφορώντας για όσους άφησε πίσω του.

Γι' αυτό συμβαίνει να μην μπορούμε να βρούμε, παρά σπάνια,
ποιός θεωρεί πως έζησε ευτυχής και, αφού τη ζωή του διάβηκε,
αναχωρεί ευχαριστημένος, χορτάτος ως συμπότης³¹.

120

Αρκεί ως εδώ. Να μη νομίσεις πως του τσιμπλιάρη του Κρισπίνου
έχω λαφυραγωγήσει το γραφείο³², κουβέντα παραπάνω δε θα πω.

³¹ Πρβλ. Λουκρ. III.938-9, για την παρομοίωση με τον συμπότη:

«Γιατί σαν ένας γιορταστής, από ζωή χορτάτος
δε φεύγεις, και καρτερικά δεν πάνεις τη γαλήνη,
ανέμυαλε, τη σίγουρη;» (Μετάφραση Κ. Θεοτόκη, βλ. σημ. 13).

Παρόμοια η φράση για το θάνατο που αποδίδεται στον Βίωνα τον Βορυσθενίτη: ἐκ συμποσίου
ἀπαλλάττομαι (Στοβ. *Ανθ.* 3.1.98,130). Ο Βίων είχε γράψει δύο διατριβές που σχετίζονται με το
περιεχόμενο της *Σάτιρας* αυτής, *Περί μεμψιμοιρίας* και *Περί φιλοπλουτίας*.

Ο Οράτιος στον στ. 1 είπε πως κανείς δεν είναι ευχαριστημένος με την τύχη του. Εδώ μετριάζει την
απολυτότητά του: Σπάνιοι είναι οι ευχαριστημένοι (J.-W. Beck).

³² Πρόκειται ακριβώς για τις θήκες των βιβλίων, *scrinia* (βλ. *Σάτιρα* 1.4, 22: *capsae*). Ο Οράτιος
εκφράζεται περιπαικτικά για τον φλύαρο Στωικό Κρισπίνο που είχε γράψει στίχους περί αρετών, γι'
αυτό και «Αρεταλόγος» επωνομάστηκε (βλ. *Σάτιρες* 1.3,139, 1.4,14, 11.7,45).

ΣΑΤΙΡΑ 5η

Φεύγοντας από τη μεγάλη Ρώμη με φιλοξένησε η Αρικία⁹
 σε μέτριο πανδοχείο. Συνοδός μου ο ρητοροδιδάσκαλος Ηλιόδωρος¹⁰,
 μακράν ο πιο μορφωμένος των Ελλήνων: μετά η Αππία αγορά¹¹,
 γεμάτη ναύτες και ταβερνιάρηδες πονηρούς. Την απόσταση αυτή¹²
 5
 νωθροί την καλύψαμε σε δύο μέρες, ενώ κάποιιοι
 πιο σβέλτοι¹³ από εμάς ταξιδιώτεςσε μία (την καλύπτουν).
 Η Αππία οδός¹⁴ είναι λιγότερο κουραστική
 για όσους βραδύνουν. Εδώ εγώ λόγω του νερού που ήταν το χειρότερο,
 κήρυξα πολεμικό αποκλεισμό στο στομάχι μου¹⁵,
 περιμένοντας με ανήσυχη καρδιά τούς συνοδούς μου που δειπνούσαν. 10
 Η νύχτα έστελνε ήδη στις χώρες τις σκιές της κι ετοιμαζόταν
 να σκορπίσει στον ουρανό τ' αστέρια της¹⁶. Τότε οι ναύτες να βρίζουν τους δούλους,
 οι δούλοι τους ναύτες: «Εδώ φέρ' το!», «Τρακόσους φόρτωσες!»,
 «Ε! αρκετά πια!». Μέχρι να πληρωθούν τα ναύλα,
 15
 μέχρι να δέσουν το μουλάρι¹⁷, ώρα ολόκληρη περνά.
 Ψύλλοι κακοί και τα βατράχια των ελών τον ύπνο διώχνουν¹⁸,
 κι ο ναύτης - με πολύ ξινόκρασο πιωμένος - για τη φίλη τραγουδά
 που άφησε πίσω, κι ο ταξιδιώτης τον σιγοντάρει.
 Τέλος ο ταξιδιώτης κουρασμένος πέφτει στον ύπνο
 20
 κι ο αργός ο ναύτης δένει στο βράχο το σκοινί,
 στέλνει το μουλάρι να βοσκήσει και ροχαλίζει ξαπλωτός ανάσκελα.

⁹ Αρικία (La Riccia), λίγα μίλια από τη Ρώμη, στην Αππία οδό, στους πρόποδες του Αλβανού όρους. Το ρωμαϊκό μίλι ήταν περίπου 1500 μ.

¹⁰ Ίσως πρόκειται για τον Απολλόδωρο, λέει ο T. Frank, Cl.Ph. 15 (1920), 393, του οποίου το όνομα δημιουργούσε μετρικό πρόβλημα. Ο Στοβαίος πάντως (Ανθολόγιο, 4.36,9) αναφέρει ομώνυμο ποιητή που έγραψε σε δακτυλικό εξάμετρο *Περί θαυμάτων Ιταλίας*. Βλ. Villeneuve, 70, και White, 94.

¹¹ Η Αππία Αγορά (Fogo Appio) βρισκόταν στην αρχή των ελών του Ποντίνου. Από εκεί ξεκινούσε το πλωτό κανάλι που οδηγούσε στη Φερωνία.

¹² Απόσταση 40 μίλια από τη Ρώμη ως την Αππία αγορά.

¹³ Οι αρχαίοι, για να βαδίσουν ή τρέξουν γρήγορα, έζωναν ψηλά τα ρούχα τους. Αυτή τη φράση (πρβλ. αναζωσμένοι) χρησιμοποιεί εδώ ο Οράτιος: *altius graecipiti, εϋζωνος*, στα αρχαία ελληνικά.

¹⁴ Η Αππία οδός οδηγούσε από τη Ρώμη στο Βρινδήσιο. Επειδή το τμήμα μεταξύ Αππίας Αγοράς και Άνξουρ συχνά πάθαινε φθορές, οι ταξιδιώτες προτιμούσαν να καλύψουν την απόσταση μέσω των Ποντίνων ελών.

¹⁵ Δηλαδή έμενα νηστικός, για να συνέλθει το στομάχι μου.

¹⁶ Παρωδία επικη.

¹⁷ Το μουλάρι έσυρε με το σκοινί το πλεούμενο από την ξηρά, σαν τις μαούνες.

¹⁸ Είμαστε επομένως στην Άνοιξη.

Το ταξίδι τη νύχτα επέτρεπε στους ταξιδιώτες να κοιμηθούν, αν μπορούσαν.

Τώρα πια έφτανε η μέρα, νιώθαμε η βάρκα μας να μην προχωρεί,
 ώσπου κάποιος θερμοκέφαλος πηδά και το κεφάλι και την πλάτη του μουλαριού,
 μα και του ναύτη, με μπαστούνι από ιτιά χτυπά.
 Επιτέλους στις δέκα η ώρα αποβιβαζόμαστε. Στο νερό σου, Φερωνία¹⁹, 25
 πλένουμε πρόσωπα και χέρια. Τότε προγευματίζοντας συρόμαστε τρία μίλια
 κι ανεβαινουμε στο Άνξουρ, κτισμένο σε βράχους που από μακριά ασπρίζουν.
 Εδώ θα ερχόταν ο άριστος Μαικήνας και ο Κοκκήιος²⁰,
 σταλμένοι πρέσβεις κι οι δυο για σπουδαία υπόθεση,
 συνηθισμένοι²¹ να τακτοποιούν των φίλων τις διαφορές. 30
 Εδώ εγώ, ο τσιμπλιάρης, κολλύρια μαύρα στα μάτια μου έσταξα²².
 Στο μεταξύ φτάνει ο Μαικήνας κι ο Κοκκήιος
 και μαζί ο Καπίτων²³ ο Φοντήιος, άνθρωπος απεγάδιαστος²⁴,
 έτσι που να 'ναι ο επιστήθιος του Αντωνίου φίλος.
 Τους Φούνδους του πραιτόρα Αυφίδιου Λούσκου²⁵ 35
 με χαρά αφήνουμε, γελώντας με τα βραβεία του τρελού γραφέα, την τήβεννο
 και τον πλατύγυρο χιτώνα και το θυιατό με τ' αναμμένα κάρβουνα.
 Κουρασμένοι στην πόλη του Μαμμούρα²⁶ παραμένουμε μετά,
 με τον Μουρήνα²⁷ κατάλυμα να μας προσφέρει, το γεύμα ο Καπίτων.
 Την επομένη ανατέλλει ο ήλιος λίαν ευπρόσδεκτος: Γιατί ο Πλώτιος 40
 κι ο Βάριος²⁸ κι ο Βεργίλιος στη Σινούεσσα καταφθάνουν,
 ψυχές τέτοιες που αγνότερες δε γέννησε η γη,
 και στον τρίτο τους κανείς δεν είναι πιότερο αγαπητός απ' όσο εγώ.

¹⁹ Ντόπια θεότητα, νύμφη, φύλακας των κήπων και των πηγών, με ναό κοντά στο ουλοσκικό Άνξουρ (σημερινή Τερρατσίνα). Λατρευόταν ως Juno Feronia, σύζυγος του Jupiter Anxurus.

²⁰ Λ. Κοκκήιος Νέρβας, ύπατος το 39 π.Χ., πρόπαππος του αυτοκράτορα Νέρβα.

²¹ Προφανώς χρησιμοποιούνταν στις συχνές διαφωνίες Οκταβιανού και Αντωνίου.

²² Βλ. Σάπια Ι.3,25.

²³ Υπατος το 33 π.Χ.

²⁴ Η λατινική φράση ad unguem σήμαινε την προσπάθεια του γλύπτη να ελέγξει με το νύχι του αν η γλυφή ήταν τέλεια. Βλ. Ορατίου *Ars Poet.*, 294.

²⁵ Fundi, σήμερα Fondi, 12 ρωμαϊκά μίλια από το Άνξουρ.

Ο Αυφίδιος Λούσκος, αρχικά γραφέας, όπως και ο Οράτιος, έγινε μετά αγορανόμος. Ο Οράτιος τον ειρωνεύεται για τη ματαιοδοξία του και τον αποκαλεί «πραιτόρα». Το αναμμένο θυιατό, όπως και τα ρούχα, δηλώνουν υπερβολική επισημότητα για τη συνάντηση. Η θέση του ως αγορανόμου δικαιολογούσε μόνο την τήβεννο.

²⁶ Ευνοούμενος του Ιουλίου Καίσαρα. Βλ. Κάτουλλο, 29.3, 57.2. Η πόλη λεγόταν Φορμίες (σήμερα Mola di Gaeta) και το όνομά της δεν μπορούσε να χρησιμοποιηθεί μετρικά, γι' αυτό και η περιφραση εδώ.

²⁷ Κουνιάδος του Μαικήνα.

²⁸ Πλώτιος και Βάριος εξέδωσαν την *Αινειάδα*, όταν πέθανε ο Βεργίλιος, κατ' εντολήν του Αυγούστου, αν και ο Βεργίλιος είχε απαγορεύσει την έκδοση, θεωρώντας το έργο ημιτελές.

Ω! τι αγκαλιές, πόσες χαρές έγιναν! που εγώ, σωστά αν έχω τα μυαλά μου,
με τίποτα δε θα συνέκρινα τη χαρά που φέρνει ο φίλος²⁹.

45

Το κοντινό στη γέφυρα της Καμπανίας πανδοχείο³⁰ στέγη μάς πρόσφερε
και προμηθευτές όσα μας όφειλαν, ξύλα κι αλάτι. Εδώ τα μουλάρια,
στην Καπύη, νωρίς αφήνουν τα σαμάρια³¹.

Ο Μαικήνας πήγε να παίξει με τη μπάλα, να κοιμηθούμε ο Βεργίλιος κι εγώ,
γιατί να παίζεις μπάλα δυσάρεστο είναι στους τσιμπλιάρηδες
και τους δυσπεπτικούς³². Απ' εκεί η έπαυλη η αφθονότατη μάς δέχτηκε
του Κοκκηίου, που βρίσκεται επάνω απ' τις ταβέρνες του Καυδίου³³.

50

Τώρα, Μούσα, θα 'θελα να μου θυμίσεις με λίγα λόγια τη μάχη³⁴
του γελωτοποιού Σαρμέντου³⁵ και του Μέσιου Κικίρρου³⁶,

και με ποια καταγωγή ο καθένας τους στη φιλονικία πήρε μέρος.

55

Του Μέσιου Όσκου διάσημο το γένος. Του Σαρμέντου η δέσποινα ζει:

Από τέτοιους προγόνους καταγόμενοι ήλθαν σε σύγκρουση.

Πρώτος ο Σαρμέντος: «Λέω πως μοιάζεις με άγριο άλογο».

Γελάμε, μαζί κι ο Μέσιος, «το δέχομαι», και νεύει σχετικά.

«Αν απ' το μέτωπό σου δεν έλευτε το κομμένο κέρατο³⁷», του είπε,
«τι θα 'κανες, αφού κι έτσι μισερός μάς απειλείς;»

60

Πράγματι, εκείνου άσχημη ουλή είχε παραμορφώσει το πυκνό φρύδι

του αριστερού ματιού. Αστευόμενος (ο Σαρμέντος) επίμονα

με την όψη (του Μέσιου) αλλαγμένη από την αρρώστια της Καμπανίας,

του ζήτησε να χορέψει τον «Κύκλωπα βοσκό»³⁸.

65

²⁹ Οι Επικούρειοι τιμούσαν ιδιαίτερα τη φιλία, όπως άλλωστε και ο Αριστοτέλης.

³⁰ Villula στο κείμενο. Ίσως ήταν σταθμοί για το ταξίδι των ταξιδευόντων για δημόσιους λόγους και υπήρχαν υπάλληλοι επιφορτισμένοι (coriarii, πάροχοι, όπως εδώ) με την τροφοδοσία (κλίνες, αλάτι, καύσιμη ύλη, υποφορβή).

³¹ Στην Καπύη τελείωνε αρχικά η Απλία οδός, αργότερα επεκτάθηκε ως το Βρινδήσιο.

³² Δυσπεπτικός ήταν ο Βεργίλιος, κατά μαρτυρία του Δονάτου.

³³ Πόλη κοντά στα γνωστά από την ιστορία Καυδιανά Δίκρανα. Εκεί το 321 π.Χ. οι Σαρμίτες συνέτριψαν τους Ρωμαίους.

³⁴ Ο Οράτιος περιγράφει τη λογομαχία των δύο, σαν να παρουσιάζει, σε παρωδία, επική μονομαχία: Προηγείται πάντα η παρουσίαση των αντιπάλων και ακολουθούν τα «πλήγματα». Οι Όσκοι είχαν παράδοση παρόμοιων θεατρικών «δρώμενων» (ludi Osci, Ατελλανές φάρσες).

³⁵ Από τον σχολιαστή του Γιουβενάλη μαθαίνουμε ότι Σαρμέντος λεγόταν Ετρούσκος δούλος του Φαβωνίου, τον οποίο μετά το θάνατο του κυρίου του αγόρασε και απελευθέρωσε ο Μαικήνας. Τότε «δέσποινα» του Σαρμέντου πρέπει να ήταν η χήρα του Φαβωνίου. Sargentum είναι το μικρό ξύλο.

³⁶ Το ελληνικό επωνύμιο Κικίρρος σημαίνει κόκορας και το μνημονεύει ο Ησύχιος. Ο Μέσιος έπαιξε συχνά στις Ατελλανές φάρσες το ρόλο του ανθρώπου που μεταμφιέζεται σε κόκορα. Βλ. Villeneuve, 73.

³⁷ Προφανώς ο Σαρμέντος αναφέρεται στον μυθικό μονόκερο, βλ. Villeneuve, 73. Στην Καμπανία οι άνθρωποι παρουσίαζαν κρεατοειδείς, ίσως λόγω επιδημιών, και ουλές.

Δε θα χρειαζόταν προσωπίο και κοθόρνους. Πολλά σε αυτά ο Κίκιρρος
 τού απάντησε: Του ζητούσε να αφιερώσει τώρα πια την αλυσίδα του³⁹
 στους Έρκειους θεούς. Γραφέας κι αν έγινε, εξακολουθούσε ισχυρό
 το δικαίωμα της δέσποινάς του⁴⁰. Τέλος τον ρώτησε γιατί τάχα δραπέτευσε⁴¹,
 αφού του ακούσε μια λίτρα αλεύρι,
 έτσι κομψός και μικρόσωμος που ήταν. Με τέτοια ευθυμία
 το δείπνο εκείνο παρατείναμε.

70

Από 'κει σπεύδουμε κατ' ευθείαν στο Βενεβέντο,
 όπου ο φιλότιμος οικοδεσπότης παρά λίγο να καεί,
 καθώς τις λιπόσαρκες τσίχλες γυρνά στη φωτιά, γιατί στην παλιά κουζίνα,
 καθώς γλιστρούσε ο Ήφαιστος, φλόγα πλανώμενη έσπευδε
 να γλείψει τον κορφιά. Τότε θα 'βλεπες τους πεινασμένους ξένους
 και τους φοβισμένους δούλους ν' αρπάζουν το φαγητό
 και να προσπαθούν όλοι μαζί τις φλόγες να σβήσουν.

75

Άρχισε μετά η Απουλία να μου δείχνει τα γνωστά μου βουνά,
 που τα καίει ο ντόπιος Σιρόκος⁴² και ποτέ δε θα τ' ανεβαίναμε,
 αν δε μας δεχόταν ένα ξενοδοχείο κοντά στο Τριβικό⁴³, όχι χωρίς καπνό
 που δάκρυα φέρνει, με το τζάκι να καίει χλωρά κλαδιά και φύλλα.
 Εδώ, ο ανόητος, περίμενα την ψεύτρα κοπέλα ως τα μεσάνυχτα,
 ο ύπνος όμως με παίρνει ερωτικά ερεθισμένο.
 Τότε, ως είμαι ανάσκελα, όνειρα με θέμα σκανδαλιστικό
 λερώνουν το νυχτικό και την κοιλιά μου⁴⁴.

80

85

Με τους τροχούς μετά να μας αρπάζουν είκοσι τέσσερα μίλια,
 θα μείνουμε σε κωμόπολη που δεν μπορώ σε στίχο ν' αναφέρω⁴⁵,
 μα τα σημάδια της πολύ εύκολο να πω: Πουλούν εκεί

90

³⁹ Όποιος εγκατέλειπε ένα επάγγελμα ή μια κατάσταση, αφιέρωνε στους Έρκειους θεούς (Lares) τα εργαλεία του ή ό,τι τον συνέδεε ως τότε με το παρελθόν. Οι Lares ήταν προστάτες και του τόπου, βλ. Lipka, 162.

⁴⁰ Αβέβαιο τί εννοεί ο Οράτιος, λέει ο Villeneuve, 73. Ο Κίκιρρος αντιμετωπίζει τον Σαρμέντο σαν δούλο δραπέτη (Brown, 146).

⁴¹ Μόνο η στέρηση τροφής δικαιολογούσε τη δραπέτευση ενός δούλου. Αλλ'ο Σαρμέντος ήταν τόσο λεπτοκαμωμένος!

⁴² Ο άνεμος αυτός, που σήμερα λέγεται Altino, στον Οράτιο αναφέρεται ως Atabulus.

⁴³ Το σημερινό Treviso.

⁴⁴ Τις ονειρώξεις δικαιολογεί ο Λουκρήτιος, 4.1030 κ.ε.

⁴⁵ Όταν το όνομα, ως προσωδία, δεν ταίριαζε στο μέτρο, ο ποιητής όφειλε να μην το χρησιμοποιήσει (βλ. και στ. 35). Την ίδια λύση είχε πρώτος χρησιμοποιήσει ο Λουκίλιος. Ίσως η πόλη να λεγόταν Herdoniae, αν και η λέξη μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στον ενικό (Brown, 148). Να υποθέσουμε ότι ο Οράτιος είχε λόγο να την υποτιμήσει;

το πιο ταπεινό φυσικό πράγμα, το νερό – μα το ψωμί πολύ ωραίο,
 τόσο που ο έμπειρος ο ταξιδιώτης να συνηθίζει να το κουβαλά στον ώμο.
 Τι στο Κανούσιο⁴⁶ το ψωμί σαν πέτρινο είναι (κι η στάμνα με όχι αφθονότερο νερό),
 στον τόπο που κάποτε ίδρυσε ο γενναίος εκείνος Διομήδης⁴⁷.
 Εκεί ο Βάριος αποχωρίζεται τους φίλους του που κλαίνει. 95

Από εκεί κουρασμένοι φτάνουμε στους Ρούβους⁴⁸,
 γιατί μακριά πορεία είχαμε κάνει και μάλιστα πιο δύσκολη λόγω της βροχής.
 Κατόπιν καλύτερεψε ο καιρός, ο δρόμος χειρότερος ως τα τείχη του Μπάρι,
 πλούσιου σε ψάρι. Μετά η Γνατία⁴⁹, κτισμένη με την οργή των Νυμφών⁵⁰
 μάς πρόσφερε γέλιο κι αστεϊσμούς, καθώς επιθυμούσε να μας πείσει 100
 πως στο ιερό κατώφλι καίγεται το λιβάνι δίχως φλόγα. Ας το πιστεύει
 ο Ιουδαίος⁵¹ Απελλάς, όχι εγώ. Γιατί «διδάχτηκα⁵² πως οι θεοί περνούν
 ξέγνοιαστη ζήση» και πως, αν κάτι θαυμαστό πράττει η φύση,
 δεν το στέλνουν σκληροί⁵³ οι θεοί απ' τον ψηλό το θόλο τ' ουρανού.
 Το Βρινδήσιο είναι το τέλος της μακράς πορεία και της διήγησής⁵⁴. 105

⁴⁶ Η σημερινή Κανόσα, στις όχθες του Αύφιδου.

⁴⁷ Τον στ. 92 οβελίζει ο Bentley.

⁴⁸ Το σημερινό Ruvo.

⁴⁹ Σημερινή Μονόπολη.

⁵⁰ Η πόλη δεν είχε πηγές και οι ντόπιοι το απέδιδαν στις φιλονικίες των Νυμφών. Βλ. Lipka, 67.

⁵¹ Οι Ιουδαίοι, που είχαν αυξηθεί επί Αυγούστου, θεωρούνταν ιδιαιτέρως δεισιδαίμονες. (Αλλά και ο μέσος Ρωμαίος δεν υστερούσε σε αυτό!) Το όνομα Απελλάς είναι χαρακτηριστικά εβραϊκό. Βλ. Γιουβενάλη, 14, 96-106.

⁵² Η φράση, κατά μετάφραση του Κωνστ. Θεοτόκη, είναι από τον Λουκρήτιο, V,82. Κατά τον Clark, 124, ο Οράτιος «διακηρύσσει την πίστη του στη σχολή (των Επικουρείων)».

⁵³ Η λ. tristis σημαίνει εδώ: ασυγκίνητος, αδιάφορος. Βλ. Berg. An. VI.312, για τον Χάροντα.

⁵⁴ Η Σάτιρα τελειώνει απότομα, με ένα στίχο, όπως και η τελευταία του 1^{ου} βιβλίου. Θα 'λεγε κανείς ότι ο Ποιητής αστεϊεύεται με την προσημονή του αναγνώστη, όπως κάποτε ο Μότσαρτ παίζει με τον ακροατή.

ΣΑΤΙΡΑ 9η

Έτυχε να περπατώ στην Ιερά οδό⁷, όπως το συνηθίζω,
 δεν ξέρω τι ασήμαντο⁸ σκεπτόμενος, τελείως απορροφημένος.
 Τρέχει κάποιος που μόνο στ' όνομα τον ξέρω
 και πιάνοντάς μου το χέρι λέει: «Τι κάνεις, φίλτατε στον κόσμο;»
 «Καλά προς το παρόν», είπα, «κι ό,τι ποθείς⁹ σου εύχομαι». 5
 Καθώς μ' ακολουθούσε, τον προλαβαίνω¹⁰: «Θέλεις ίσως κάτι;¹¹»
 Αλλ' εκείνος είπε: «Μας γνωρίζεις ίσως, είμαστε λόγιοι¹²». Σ' αυτά απαντώ εγώ:
 «Γι' αυτό και πολύ σε εκτιμώ». Να προσπαθώ πώς και πώς να ξεφύγω
 τη μια να βαδίζω πιο γοργά, πότε-πότε να σταματώ, κάτι να λέω στ' αφτί του δούλου,
 καθώς ο ιδρώτας έτρεχε ως κάτω στους αστραγάλους μου. 10
 «Ω! Βολανέ¹³, με τον καλό σου χαρακτήρα!» έλεγα από μέσα μου,
 καθώς εκείνος φλυαρούσε για κάτι, για τις συνοικίες της την Πόλη¹⁴ επαινούσε.
 Αφού δεν του απαντούσα καν, λέει: «Πάρα πολύ θές να ξεφύγεις,
 το βλέπω δα. Μα δεν θα πετύχεις τίποτε. Δε θα σ' αφήσω ούτε στιγμή,
 σ' ακολουθώ καταπόδι¹⁵, όπου πας τώρα¹⁶. «Δε χρειάζεται 15
 να τριγυρνάς μαζί μου: θέλω να επισκεφτώ κάποιον που δε γνωρίζεις.
 Είναι άρρωστος στο κρεβάτι, πέρα απ' τον Τίβερη,
 κοντά στου Καίσαρα τους κήπους¹⁷». «Δεν έχω τι να κάνω
 και τεμπέλης δεν είμαι. Σ' ακολουθώ παντού».
 Τ' αφτιά μου κατεβάζω σα γάιδαρος ανόρεχτος, 20
 μόλις φορτίο πιο βαρύ τού φόρτωσαν στον ώμο.

⁷ Η Ιερά οδός οδηγούσε από τον Ησκυλίνο στο Καπιτώλιο και ήταν η οδός των λιτανειών και των ιερών, όπως ο ναός της Εστίας.

⁸ Ίσως εννοεί τους στίχους του.

⁹ Εύσημος τρόπος αποπομπής.

¹⁰ Occuro, στρατιωτικός όρος, σημαίνει: επιτίθεμαι πρώτος.

¹¹ Το ίδιο όπως η σημ. 3.

¹² Η λέξη doctus δήλωνε γενικότερα τους μορφωμένους και ειδικότερα τους νεωτεριστές ποιητές (poetae novi). Το nos = εμάς είναι πληθυντικός της μεγαλοπρέπειας.

¹³ Δεν ξέρουμε αν ο Βολανός ήταν οξύθυμος και προσβλητικός (το πιθανότερο) ή, αντίθετα, υπερβολικά ανεκτικός μέχρις αναισθησίας. Ο Οράτιος τον θυμάται και τον μακαρίζει, γιατί σε παρόμοια περίπτωση θα έβρισκε λύση. Πρβλ. Αριστοφ. Ίππις, 186: ώ μακάριε τής τύχης!

¹⁴ Είναι η Ρώμη (Urbs).

¹⁵ Και άλλος στρατιωτικός όρος, persequar, σημαίνει: καταδιώκω κατά πόδας.

¹⁶ Φυσικότερο θα ήταν τους στ. 14-6 (misere...tenebo) να τους λέει από μέσα του ο ενοχλητικός συνοδοιπόρος και ο Οράτιος να τους συμπεραίνει από τη συμπεριφορά του ενοχλητικού κυρίου.

¹⁷ Τους είχε κληροδοτήσει ο Καίσαρας στο ρωμαϊκό λαό. Βλ. Γιαννάκης, 77. Οι κήποι απείχαν μια ώρα δρόμο από την Ιερά Οδό, στον Γιανίκουλο λόφο, στο σημερινό Τραστέβερρε, περιοχή όχι ιδιαίτερα υγιεινή.

Αρχίζει αυτός: «Αν δεν αυταπατώμαι, δε θα 'ναι περισσότερο φίλοι σου ο Βίσκος¹⁸ ούτε ο Βάριος¹⁹: Γιατί ποιος μπορεί να γράψει περισσότερους στίχους²⁰ ή πιο γρήγορα από μένα; Ποιος να χορέψει με πότερη χάρη; Τραγουδώ εγώ με τρόπο που να με ζηλέψει κι ο Ερμογένης²¹».

25

Ήταν η στιγμή κατάλληλη να τον διακόψω: «Έχεις μητέρα, συγγενείς, που σε χρειάζονται²² γερό;» «Κανένα, όλους τους έθαψα». «Οι τυχεροί!²³ Τώρα εγώ απομένω. Αποτελείωσέ με²⁴. Γιατί λίγο μου μένει να πραγματοποιηθεί το πεπρωμένο που η Σαβέλλα²⁵ γριά μου πρόβλεψε, παιδί σαν ήμουν, κουνώντας τη μαντική υδρία της²⁶:

30

‘Ούτε τα δηλητήρια τα φοβερά ετούτον ούτε μαχαίρι εχθρικό²⁷ ούτε πλευρών ο πόνος²⁸ ή βήχας ή ποδάγρα αργή θα τον εξαφανίσει. Αυτόν μια μέρα κάποιος φλύαρος θα τον ξεκάμει. Τους πολυλογάδες, αν έχει νου, να αποφεύγει, ευθύς ως γίνει²⁹ ενήλικος’».

35

Φτάσαμε στις Εστίας³⁰ το ναό, είχε περάσει κιάλας το ένα τέταρτο³¹ της μέρας κι έπρεπε τότε, κατά τύχη, να δώσει απάντησι³² στον ενάγοντα ο «δικός μου». Αν δεν εμφανιζόταν, θα 'χανε τη δίκη. «Αν μ' αγαπάς, εδώ βοήθα με λίγο». «Να χαθώ, αν έχω τη δύναμη να σου παρασταθώ³³ ή αν γνωρίζω τους αστικούς νόμους», (λέω) και σπεύδω εκεί που ξέρεις³⁴. «Δεν είμαι βέβαιος τι να κάνω», είπε, «να αφήσω εσένα ή την υπόθεσι;».

40

¹⁸ Ιππέας, φίλος του Αυγούστου, πατέρας των Βίσκων, βλ. *Σάτιρα* 1.10, 83.

¹⁹ Βλ. *Σάτιρα* 1.5,40,93 κ.α.

²⁰ Βλ. *Σάτιρα* 1.4, 12 κ.ε.

²¹ Βλ. *Σάτιρα* 1.4, 72. Στην αναφορά του ονόματος του Ερμογένη ο Οράτιος ξεσπά και ειρωνεύεται τον ενοχλητικό: με τα τόσα του ταλέντα δεν θα ζήσει και πολύ, θα προκαλέσει το φθόνο των θεών. Για το όνομα Τυρέλλιος Ερμογένης βλ. Γιαννάκης, 78 και Fairclough, 55.

²² Δηλαδή: «Δεν έχεις κάτι καλύτερο και δημιουργικότερο να κάνεις από το να μ'ενοχλείς;» «Δεν φοβάσαι μήπως οι δικοί σου ανησυχίσουν;»

²³ Δηλαδή: «Γλύτωσαν από σένα!». Οι στ. 28-34 λέγονται ίσως «κατ' ιδίαν» (Villeneuve, 97, Bourgey, 67, Brown, 178).

²⁴ Με το ρήμα *conficisco* οι θεατές έδιναν εντολή στον νικητή μονομάχο να σκοτώσει τον νικημένο.

²⁵ Από τη Σαβίνη. Οι Σαβίνες διακρίνονταν για τις μαγικές τους δραστηριότητες.

²⁶ Τοποθετούσαν όσπρια κ.ά. σε υδρία, την κουνούσαν και από τη θέση του περιεχομένου συμπεράναν το μαντικό μήνυμα. Η έριχναν κλήρους στην υδρία και τραβούσαν ένα τους.

²⁷ Τό ύφος της «προφητείας» είναι υψηλό, αλλά το περιεχόμενό της προκαλεί το χαμόγελο στον αναγνώστη, βλ. Brown, 178.

²⁸ Πρόκειται για την πνευμονία ή την πλευρίτιδα.

²⁹ Η ηλικία της ενηλικίωσης ήταν κρίσιμη για τη ζωή και την υγεία του ατόμου.

³⁰ Στο κέντρο της Αγοράς.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Οράτιος δεν χρησιμοποιεί πουθενά το α' πληθυντικό πρόσωπο για τον εαυτό του και τον ενοχλητικό τύπο, αλλά προτιμά το αόριστο γ' ενικό: *ventum est* (Brown, 178).

³¹ Ήταν περίπου 9 το πρωί.

³² Δηλαδή να εμφανιστεί στο δικαστήριο, «να δώσει το 'παρών'» (Γιαννάκης, 81).

³³ Δηλαδή: να σε βοηθήσω, να συνηγορήσω για χάρη σου. Έμμεσος τρόπος άρνησης.

³⁴ Βλ. στ. 17-18.

«Εμένα, σε παρακαλώ». «Δε θα το κάνω», είπε εκείνος κι άρχισε να προπορεύεται.
Εγώ, αφού σκληρό είναι να τα βάλεις με το νικητή σου, τον ακολουθώ.

«Ο Μαικήνας, πώς τα πάει μαζί σου;» ξαναρχίζει³⁵ απ' εδώ:

«Με λίγους φίλους βέβαια και με μυαλό γερό³⁶.

Κανείς δεν εκμεταλλεύτηκε καλύτερα³⁷ την τύχη του. 45

Θα είχες σπουδαίο βοηθό για το δεύτερο ρόλο³⁸,

αν ήθελες να του (=Μαικήνα) συστήσεις αυτόν εδώ τον άνθρωπο³⁹.

Κακό να βρω, αν δε θα 'χες υποσκελίσει⁴⁰ τους πάντες».

«Δεν ζούμε όλοι εκεί όπως εσύ νομίζεις. Σπίτι δεν υπάρχει πιο καθαρό
απ' αυτό (=του Μαικήνα) ούτε περισσότερο ξένο προς αυτά τα κακά. 50

Καθόλου δε με στενοχωρεί», είπα, «αν κάποιος είναι πλουσιότερος
ή πιο μορφωμένος από εμένα. Ο καθείς έχει τη θέση του⁴¹ εκεί».

«Μου λες κάτι σπουδαίο, δύσκολα πιστευτό». «Κι όμως, έτσι είναι».

«Με ξεσηκώνεις να θέλω πιο πολύ να τον πλησιάσω».

«Αρκεί να το θέλεις. Με τις αρετές σου θα τον εκπορθήσεις. 55

Και είναι άνθρωπος που να μπορείς να τον νικήσεις, γι' αυτό και είναι δύσκολος
στην πρώτη την προσέγγιση». «Δε θα υστερήσω. Θα διαφθείρω τους δούλους

με δωράκια⁴². Δε θα αποθαρρυνθώ, αν σήμερα με διώξουν.

Θα ψάξω για την ευκαιρία. Θα τον απαντήσω στο δρόμο.

Θα τον συνοδέψω σπίτι. Τίποτα δε χαρίζει η ζωή χωρίς μεγάλο κόπο⁴³». 60

Ενώ έτσι προσπαθεί, να ο Αρίστιος Φούσκος⁴⁴ μάς συναντά,
ο αγαπητός μου και που καλά τον γνώριζε εκείνον⁴⁵. Σταματάμε⁴⁶.

³⁵ Ίσως αυτός να ήταν ο σκοπός του ενοχλητικού, να προσεγγίσει τον Μαικήνα μέσω του Ορατίου.

³⁶ Κατά τον Πορφυρίωνα ο στ. 44 λέγεται από τον Οράτιο και οι επόμενοι (45-48) από τον ενοχλητικό. Την άποψη αυτή ακολουθούν πολλοί ερμηνευτές, βλ. Γιαννάκης, 82.

³⁷ Λείπει ο β' όρος της σύγκρισης: από τον ίδιο το Μαικήνα (που προσήγγισε τον Αύγουστο); 'Η από σένα τον Οράτιο (που προσήγγισες τον Μαικήνα); (Βλ. Villeneuve, 98). Το β' δεύτερο βέβαια θα ήταν προσβλητικό για τον Ποιητή μας. Και άλλωστε δεν ταιριάζει με τη συνέχεια: *Haberes magni...* Βλ. και Brown, 179-180.

³⁸ Στο θέατρο οι δεύτεροι ρόλοι βοηθούν στην προβολή των πρώτων ρόλων.

³⁹ Ο ενοχλητικός εννοεί τον εαυτό του. Πετυχημένη η μετάφραση του Γιαννάκη, 83, «την αφεντιά μου».

⁴⁰ Εννοείται: εφόσον με είχες συστήσει στον Μαικήνα.

⁴¹ Η φρασεολογία είναι νομική.

⁴² Ο συνομιλητής του Ορατίου δεν καταλαβαίνει τι εννοεί ο Ποιητής. Βλ. *Σάτιρα* 1.6, 56 κ.ε.

⁴³ Πρβλ. Ησίοδο, *Έργα*, 289: «τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρώτα θεοὶ προσπάροισιν ἔθηκαν». Ξενοφ. *Απομνημ.* 2.1,28: τῶν ὄντων ἀγαθῶν καὶ καλῶν οὐδὲν ἄνευ πόνου καὶ ἐπιμελείας θεοὶ διδῶσιν ἀνθρώποις». Κυρίαρχη αντίληψη στους Αρχαίους.

⁴⁴ Φίλος του Ορατίου. Ο Ποιητής τού αφιέρωσε την *Ὀδὴ* 1.22, την *Επιστολή* 1.10. Θα συναντήσουμε το όνομά του και στην επόμενη *Σάτιρα*. Ήταν κωμωδιογράφος, κατά τον Πορφυρίωνα.

⁴⁵ Τον ενοχλητικό συνοδοιπόρο.

«Από πού έρχεσαι;» και «Πού πας;⁴⁷» ρωτά ο ένας κι απαντά ο άλλος.
 Άρχισα να του (=του Φούσκου) τραβώ το ρούχο και να πιέζω με το χέρι μου
 τα μπράτσα του τ' αναισθητα, με νεύματα, λοξοκοιτώντας, για να με γλυτώσει. 65
 Πολύ πονηρός αυτός γελώντας κάνει πως δεν καταλαβαίνει.
 Η χολή μου να μου καίει το συκώτι⁴⁸. «Ήθελες βέβαια, όπως έλεγες
 να συζητήσεις κάτι απόρρητο μαζί μου». «Το θυμούμαι καλά,
 αλλ' ας το πούμε μιαν άλλη, καλύτερη στιγμή.
 Σήμερα είναι νέα σελήνη⁴⁹, Σάββατο: Θέλεις να πορδίσεις⁵⁰ 70
 τους περίτμητους Ιουδαίους;» «Από μένα», είπα, «κανείς ενδοιασμός».
 «Αλλ' όχι εγώ⁵¹. Είμαι κάπως πιο αδύναμος, ένας απ' τους πολλούς.
 Ζητώ συγγνώμη, άλλοτε θα τα πούμε». Μια τέτοια μαύρη μέρα
 να μου ξημερώσει! Να φύγει ο αχρείος και μ' αφήσει στο έλεος του μαχαιριού!
 Κατά τύχη ο ενάγων έρχεται πρόσωπο με πρόσωπο με τον αντίπαλο⁵². 75
 «Πού πας, παλιάνθρωπε;», κραυγάζει και μου λέει: «Να σ' έχω μάρτυρα,⁵³»
 Κι εγώ προσφέρω το αυτί μου⁵⁴. Με τραβά στο δικαστήριο,
 φωνές ολούθε, παντού τρεχαλητό. Έτσι μ' έσωσε ο Απόλλων⁵⁵.

⁴⁷ Οι ερωτήσεις είναι τυπικές.

⁴⁸ Από το θυμό βέβαια.

⁴⁹ Άγνωστο τι υπαινίσσεται ο Φούσκος: Είναι η τελευταία μέρα του μηνός; Είναι το εβραϊκό Πάσχα ή άλλη εβραϊκή γιορτή; Βλ. Lejay, 246-7, Γιαννάκης, 86, Brown, 181. Οπωσδήποτε ο Φούσκος θέλει να αποφύγει τον ενοχλητικό, τον οποίο γνωρίζει καλά. Αντιλαμβάνεται βέβαια ο Οράτιος ότι ο Φούσκος προφασίζεται.

⁵⁰ Το ρ. oppedo, 3, σημαίνει: πέρδομαι κατ' επανάληψη. Βλ. τη λ. στο Λεξικό Μπαμπινιώτη.

⁵¹ Ο Φούσκος, αντίθετα προς τον Οράτιο, διστάζει δήθεν να προσβάλει τους Εβραίους.

⁵² Δηλαδή τον ενοχλητικό.

⁵³ Ο ενάγων θα σύρει τον ενοχλητικό στο δικαστήριο ως αναξιόπιστο χρεώστη. Ο Οράτιος δέχεται να είναι μάρτυρας και εκδικείται έτσι τον ενοχλητικό. Βλ. στ. 36 παραπάνω.

⁵⁴ Κατά παλαιά συνήθεια (την γνώριζε και ο Πλάυτος) ο δεχόμενος να μαρτυρήσει στο δικαστήριο πρότεινε στον διάδικο να του αγγίξει το λοβό του αφτιού. Βλ. Σενέκα, *Αποκολ.* 9.4, Πλίνιο Πρεσβ. 10.251.

⁵⁵ Ο Απόλλων, ως προστάτης των ποιητών, σώζει τον Οράτιο. Ο Ποιητής προφανώς έχει υπόψη του το ομηρικό χωρίο Υ 443, «πὸν δ' ἐξήρπαξεν Ἀπόλλων», όπου ο θεός σώζει στη μάχη προσωρινά τον Έκτορα. Την ομηρική φράση χρησιμοποιεί αυτολεξεί και ο Λουκίλιος.